

AYER'İN EMOTİVİZM'İNDE ETİK İFADELERİN BİLİŞSEL İMKÂNI

Resul YÜKSEL*

ÖZ

Ayer, ahlaki ifadelerin esasında duyguların dışavurumu olduğunu iddia eder. Bu manada onun emotivizmi, ahlaki ifadelerin bilgilendirici işlevini reddettiği için gayri-bilişselci bir görüş içerisinde yer alır. Çünkü etik önermeler, Ayer'in geliştirmiş olduğu doğrulama ilkesinin ölçütlerini yerine getiremez. Ayer'e göre bir önermenin doğrulama ölçütünden geçebilmesi için ya analitik olarak doğrulanabilmesi ya da olgusal bir mahiyete sahip olması gerekir. Fakat Moore'un açık soru argümanının gösterdiği üzere etik önermeler, analitik olarak doğrulanamazlar. Etik önermelerin, deneysel olarak da doğrulanamayacağı, doğrulama ilkesi tarafından gösterilmiştir. Buna göre ahlaki ifadelerde yer alan iyi, kötü, doğru, yanlış gibi terimler, bir takım duygusal dışavurumlar olduğundan bunların epistemolojik bir işlevi yoktur. Fakat doğrulama ölçütünün ve açık soru argümanının yüzleşmek zorunda kaldığı problemler, Ayer'in emotivizminin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir. Bu problemler, etik ifadeler gibi bilimsel ifadelerin de özünde metafiziksel birtakım muhtevalar barındırdığı ile analitik ve olgusal olmayan önermelerin de doğru tanımlar yapabileceği iddialarıdır.

Anahtar Kelimeler: Ayer, Emotivizm, Doğrulama İlkesi, Açık Soru Argümanı, Ahlaki Önerme, Etik Terimler, Analitik.

THE COGNITIVE POSSIBILITY OF ETHICAL STATEMENTS IN AYER'S EMOTIVISM

ABSTRACT

Ayer claims that moral statements are essentially expressions of feeling. In this sense, his emotivism advocates non-cognitive approach for it denies the informative function of moral statements. Since ethical propositions cannot fulfill the criteria of the verification principle he developed. According to Ayer, a proposition can pass the verification criterion provided that it must be either verified analytically or have a factual essence. However as Moore's open question argument, ethical propositions cannot be verified analytically. The principle of verification also demonstrated that ethical propositions cannot be justified empirically. For this reason, terms such as good, bad, right and wrong in moral statements are emotional expressions, so these don't have an epistemological function. But the problems that the verification criterion and the open questions argument faced up brought along the calling Ayer's emotivism into question. These problems are the claims that scientific statements, alike ethical statements, contains metaphysical ingredient and non-analytical and non-factual statements can also make correct definitions.

Key Words: Ayer, Emotivism, Verification Principle, Open Question Argument, Ethical Proposition, Ethical Terms, Analytics.

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Felsefe Bölümü

E-mail: resulyuksel44@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8658-8578

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2021 Bahar, sayı: 31, ss. 375-392

Makalenin geliş tarihi: 11.02.2021

Makalenin kabul tarihi: 30.04.2021

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2021, issue: 31, pp.: 375-392

Submission Date: 11 February 2021

Approval Date: 30 April 2021

ISSN 2618-5784

Giriş

Meta-etik tartışmalarında yer alan gayri-bilişselci görüş, bilişselci görüşün aksine ahlaki ifadelerin bilgilendirici işlevini reddeden ve bu ifadelerin rasyonel bir temelden uzak olduğunu savunan epistemolojik bir tutumdur. "A. J. Ayer (1910-1989), Charles Stevenson (1908-1979), R. M. Hare (1919-2002), Simon Blackburn (D. 1944) ve Allan Gibbard'ın (D. 1942) bütün teorileri, birçok filozof tarafından, gayri-bilişselci geleneğin parçası olarak görülmüştür."¹ Bu manada Alfred Jules Ayer, ahlakın bilgilendirici işlevini reddettiği için meta-etikte gayri-bilişselci bir pozisyona irca edilir. Ayrıca ona göre ahlaki önermeler, duyguların dışavurumu olduğu için teorisi, emotivizm (bazen de expressivizm-ifadecilik) olarak isimlendirilir.

Felsefi bir tutum olarak pozitivistimi benimsemiş olan Ayer'e göre; bilimde yer alan hem gerekçelendirme hem de analiz süreçleri katı bir rasyonalite içermektedir. Bundan dolayı bilimsel yöntem, metafiziksel muhtevayı bünyesinde barındırmaz. Dolayısıyla Ayer, *Dil, Doğruluk ve Mantık* adlı çalışmasında, bilimsel yönetime özenerek felsefeyi metafizikten arındırma ve bu doğrultuda felsefeyi, epistemolojik bakımdan ideal bir dile terfi ettirme misyonu üstlenir. Bu itibarla bilgi için güvenilir ve sağlam bir temel bulma girişimi, Ayer'in doğrulama ölçütünü geliştirebilmesine olanak sağlar. Onun nazarından felsefi sorunların büyük çoğunluğu, önermelerdeki kavramsal karışıklıklara dayanır. Bu kavramsal karışıklık esasında, dilin sınırlarının tespit edilememesi ve bilişsel ilkelerin tutarlı bir şekilde ortaya konulamaması anlamına gelmektedir. Bu minvalde felsefeye mevzu bahis olan önermelerin muhtevası, empirik bakımdan test edilebilmeli ve doğrulama ilkesi tarafından onaylanabilmelidir. Başka bir ifadeyle, Mantıkçı Pozitivizmin rasyonel ilkelerine uygun olarak önermede telaffuz edilen iddialar, dış dünyada gerçekleşebilme imkânına sahip olmalıdır. Böylece gözlemci, önermede ileri sürülen iddianın doğruluğunu ve yanlışlığını test edebilecektir.²

Ayer, felsefe tarihinin sahte (*pseudo*) önermelerle dolu olduğunu savunur. Ahlaki dil, metafizik, din dili, estetik dili ve felsefenin birçok sahasına böylesi sahte önermeler hâkimdir. Hakiki önermeler ise ya olgusal ya da analitik mahiyette olmak zorundadır. Ayer açısından bizim, bir cümlenin, olgu durumu hakkında hakiki bir önermeyi ifade edip etmediğini test edebileceğimiz bir ölçüte ihtiyacımız var. Öyle ki bu ölçüt marifetiyle yapılacak olan testinin sonuçlarına göre, sahte önermeleri felsefeden arındırmamız mümkün hale gelecektir. Bu doğrultuda belirli ilkeleri tesis edebilecek ve bu ilkeler etrafında önermeleri denetleyebilecek ölçüt, "doğrulama ölçütü"dür. "Bir kimse, bir

¹ Mark Schroder, *Noncognitivism in Ethics*, Routledge, London and New York, 2010, s. 13.

² Bknz. Alfred Jules Ayer, "The Principle of Verifiability", *Mind*, c. 45, sy. 178 (Oxford 1936), s. 199-203.

önermenin anlatmak istediği şeyi nasıl doğrulayabileceğini, yani belli koşullar altında hangi gözlemlerin kendisini bu önermeyi doğru ya da yanlış olarak kabul ya da redde götüreceğini biliyorsa, bu önerme o kişi için olgusal bir anlam taşır.”³ Eğer doğrulanabilirlik ölçütü vasıtasıyla bir önermenin nasıl doğrulanabileceği tespit edilemiyorsa, bu durumda söz konusu önermenin sahte bir önerme olduğu kanıtlanmış olacaktır. Örneğin; ‘Kitap masanın üzerinde durmaktadır.’ önermesi açık bir biçimde olgusal bir durumu betimlediği için onun doğruluğu ya da yanlışlığıyla ilgili hüküm verebiliriz. “Çünkü cümlenin doğru veya yanlış bir şeyi belirttiğini söylemek, onun literal olarak anlamlı olduğunu söylemeyi gerektirecektir.”⁴ Dolayısıyla doğrulanabilirlik ölçütü, anlamlı bir önermenin deneysel olarak sınanabilmesi gerektiğinde ısrar eder. Eğer bir önermenin olgusal bir durumu tasvir ettiği tespit edilmişse, onun doğru ya da yanlış bir önerme olduğuna bakılmaksızın anlamlı olduğuna kanaat getirilebilir.

Bir önerme, analitik olarak çözümlenmesi vasıtasıyla da doğrulama ölçütü perspektifinde başarılı sayılabilir. Örneğin; ‘Bütün evliler bekarlıdır’ önermesinde, özne ve yüklem arasında kavramsal bir mütakabiliyetin mevcut olup olmadığının tespiti mümkündür. Bu önerme, deneye başvurmaksızın, kavramın analitik çözümlenmesi vasıtasıyla test edilebilir. Dolayısıyla yukarıda zikredilen önermenin yanlış olduğu ortaya çıksa dahi, doğrulanabilirlik ölçütüne konu olabilmesi bakımından anlamlı bir ifadedir. Öyleyse Ayer’e göre; “cümlelerin literal olarak anlamlı olabileceği yalnızca iki yol vardır: cümlenin empirik olarak doğrulanabilir aposteriori bir düşünceyi ifade etmesi ya da saf anlamla ilgili olgular açısından doğru ve yanlış olan apriori bir düşünceyi ifade etmesi.”⁵ Dolayısıyla bir önermenin empirik koşullarını dikkate almaksızın saf analitik bir incelemesi, onun olgusal olmadığını göstermez.

Ayer’in sınırlarını çizmiş olduğu hakiki önermelerin kapsamına hem etik dilin yargıları hem de teolojik dilin yargıları dâhil olamaz. Çünkü Ayer’e göre hem teolojik hem de etik yargılar, metafiziksel öğeler barındırır. “Bu teoloji ve metafizikteki iddiaların yanlış olduğunu iddia etmek değildir. Daha ziyade eğer Ayer haklıysa, onlar anlamsızdırlar.”⁶ Ayer’in, felsefi bağlamda hangi önermelerin bilgi ve dolayısıyla anlam içeriğine haiz olabileceği yönündeki kısa girizgah eşliğinde bu çalışmada, Ayer’in ahlaki önermeleri neden reddettiği, ileri sürmüş olduğu çeşitli argümanlarla desteklenerek ortaya konulacaktır. Sonrasında ise Ayer’in teorisinin açmazları ve ona getirilen eleştirilerin

³ İlyas Altuner, “Ayer’in Metafizik Eleştirisi: Felsefenin Çıkılmaz Sokağı Olarak Metafizik”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, c. 8, sy. 2 (Sakarya 2011), s. 582.

⁴ Alfred Jules Ayer, *Language, Truth and Logic*, Penguin Books, Londra, 1971, s. 172.

⁵ Alexander Miller, “Emotivism and the Verification Principle”, *Proceedings of the Aristotelian Society*, c. 98, sy. 98 (Oxford 1998), s. 106.

⁶ Andrew Fisher, *Metaethics-An Introduction*, Acumen Publishing, Durham, 2011, s. 27.

sistematik bir analizi yapılmaya çalışılacaktır. Ayrıca çalışmaya referans olması açısından, zaman zaman felsefe tarihinden ve mevcut farklı felsefi yaklaşımlardan da istifade edilecektir.

1. Etik Yargılara Yönelik Emotivist Yaklaşım

Ayer'in getirmiş olduğu anlamlılık ölçütü, etik ifadelerin herhangi bir nesnel ve bilişsel bir değeri olmadığını vaaz eder. Ahlaki beyanlar, yalnızca konuşmacının öznel duygularının dışavurumudur. Bu öznel duygular ise bir eylemi onaylama ya da onaylamamayı içerir.⁷ Buna göre Ayer, etik ifadelerin gayri-bilişselci bir görüşünü temsil eden emotivizmi savunur. Onun emotivist görüşü, ne öznel duygu ve düşüncelerin dolayısıyla öznel ahlaki yargıların doğruluğunu savunan sübjektivist bir görüştür, ne de ahlaki yargıların nesnellığı savunan objektivist bir görüştür. Ayer, ahlaki yargıların doğru olabileceğini iddia eden her türlü ahlaki sistemi reddettiği için etik değeri düşüren bir tavır takındığı iddia edilmiştir. Fakat Ayer, getirmiş olduğu bilgi ölçütünün, etiğin önemsiz ya da değersiz olduğuna işaret etmediğini savunur. Ayer sadece etik yargıların, kendi teorisiyle herhangi bir mantıksal ilişkisinin bulunmadığını iddia eder.⁸ Dolayısıyla Ayer'e göre; ahlaki ifadelerin bilişsel değerinin inkârının, ahlaki gevşekliğe neden olduğu ya da ahlaki standartlara güveni zedelediği iddiaları reddedilmelidir. Çünkü onun görüşü, meta-etik teoriye ilişkin empirik bir analizdir. Dolayısıyla epistemolojik olarak güvenilmez olduğu gerekçesiyle ahlakın terk edilmesine ilişkin herhangi bir şey dile getirmez.⁹

Ayer'in etik ifadelere ilişkin emotivist görüşünü, Charles L. Stevenson, *Ethics and Language* adlı eseriyle genişletmiştir. Ona göre de "ahlaki yargılar, insanların edimsel-duygusal doğalarına hitap ederler."¹⁰ Bunda dolayı Stevenson'a göre; etik ifadelerin esas gayesi, karşıdaki insanda belirli duyguları uyandırarak herhangi bir eyleme yönlendirmektir. Bu açıdan etik terimler, psikolojik sürecin parçaları olarak okunmalıdır. Dolayısıyla "x'in 'iyi' olduğunu kabul eden birisi, onun iyi olduğunu kabul etmeyen birisine göre x'in lehinde hareket etme eğilimine daha güçlü bir şekilde sahip olacaktır."¹¹ Ahlaki yargılardaki iyi ve doğru ile terimleri söz konusu eylemi yapmaya teşvik, kötü

⁷ Alfred Jules Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 111.

⁸ Alfred Jules Ayer, "On The Analysis of Moral Judgments", *Philosophical Essays* içinde (231-249), Palgrave Macmillan, London, 1972, s. 246.

⁹ A.g.e., s. 248-249.

¹⁰ Charles L. Stevenson, *Ethics and Language*, Yale University Press New Haven, 1958, s. 18.

¹¹ Charles L. Stevenson, "The Emotive Meaning of Ethical Terms", *Mind*, c. 46, sy. 181 (Oxford 1937), s. 16.

ve yanlış terimleri ise söz konusu eylemi yapmamaya teşvik amacıyla dile getirilir. Bu manada Stevenson, Ayer'in emotivist görüşünü psikolojik süreçlere entegre ederek davranışsal etkileri üzerine odaklanmıştır.

Ayer, emotivist görüşünü destekleme adına ahlaki yargıların bilişsel olmadığını ispat etmeye çalışır. Bunu da ahlaki yargıların, bilişselliğin yegâne ölçütü olan doğrulama ölçütüne uygun olmadığını göstererek yapmaya çalışır. Bu anlamda Ayer, empirist ilkelerle uyumlu olmayan ahlaki önermeleri reddetmek için iki yöntem kullanır. Öncelikli olarak Ayer, etik ifadelerin apriori olarak anlamlı olamayacağını göstermek için, George E. Moore'un (1873-1958) bilişselci teoriler içerisinde zikredilen doğalcı, faydacı ve sübjektivist ahlak görüşlerini tenkit etmek amacıyla geliştirdiği açık soru argümanını kullanır. Ayrıca etik ifadelerin aposteriori olarak anlamlı olamayacağını ispat etmek için ise onların olgusal bir duruma işaret etmediğini göstermeye çalışır. Eğer etik ifadelerin hem analitik hem de olgusal olarak doğrulanamadığı tespit edilebilirse, etik ifadelerin onun doğrulama ölçütünün testinden geçemediği ortaya çıkacak ve gayri-bilişselci teorisinin doğruluğu kanıtlanacaktır. Ayer'in etik ifadelerin eleştirisini daha kapsamlı bir şekilde ele alabilmek adına, etik ifadelerin bir kısmını reddetmek için kullandığı açık soru argümanına ve etik ifadelerin olgusal analizine temas etmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

379

1.1. Açık Soru Argümanı- Ahlaki ifadelerin Analitik Olarak Anlamlı Olduğunun Reddi

Bu argümanı ilk olarak ileri süren Moore olmuştur. Moore bu argümanı, esas olarak meta-etik'in bilişselci fakat doğalcı olmayan bir versiyonunu savunmak için ileri sürerken; Ayer hem bilişselci hem de doğalcı olmayan bir versiyonunu savunmak için ileri sürer. Moore, bu argümana 1903'te yayınladığı *Principia Ethica* adlı eserinde yer vermek suretiyle normatif etik ile meta-etik arasında bir ayrım yapmış, dahası etiğe yönelik sistematik bir sorgulama modeli önermiş ve bu bağlamda 'iyi'nin anlamı üzerine birtakım analizler yapmıştır.

Moore bu çerçevede öncelikle olarak, bir şeyin tanımlanabilmesinin şartlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Buna göre somut nesnelerin, kendi parçaları vasıtasıyla tanımlanabilmesinin imkân dâhilinde olduğunu dile getirmiştir. Örneğin herhangi bir atın tanımını, onun ayak, toynak, kuyruk, kafa gibi farklı parçalarına müracaatla tanımlamak mümkündür. Fakat "iyi", tıpkı 'sarı'nın basit bir kavram olması gibi basit bir kavramdır ki; tıpkı 'sarı'nın ne olduğunu bilmeyen birine onun ne olduğunu açıklayamadığın gibi 'iyi'nin ne

olduğunu da açıklayamazsın.”¹² Çünkü hem sarının hem de iyinin, herhangi bir kompleks nesne gibi parçaları söz konusu değildir. “Bu anlamda ‘iyi’ basit ve herhangi bir parçaya sahip olmadığı için onun herhangi bir tanımı yoktur.”¹³ Diğer bir tanımlama şekli ise analitik önermeler vasıtasıyla kurulur. Örneğin; ‘bekar insanlar evlenmemiş olanlardır.’ önermesi, bu anlamda analitik bir önermedir. Burada özne durumundaki terim ile yüklem durumundaki terim birbirini tam olarak karşılamalıdır. Bu önermede yer alan ‘bekar’ terimi ile ‘evlenmemiş olan’ terimi, birbirleriyle tam manasıyla örtüştüğü için burada kapalı soru (*closed question*) söz konusudur. Kapalı soru demek, analitik bir cümlenin, apaçık bir şekilde doğruluğuna işaret eder. Bu anlamda “eğer biz ‘x’i ‘y’ olarak tanımlayabilir ve ‘x’i ‘y’ olarak anlayabilirsek, o zaman eğer belirli bir ‘x’in ‘y’ olup olmadığını sorarsak cevap kapalı olacaktır. Eğer ‘x’i ‘y’ olarak tanımlayamazsak, soru açık olacaktır.”¹⁴ O halde belirli bir bekarın evlenmemiş olup olmadığını sormamız kapalıdır. Moore’un doğalcı etik sistemleri eleştirdiği nokta burasıdır. Örneğin faydacı etik görüşün savunucusu konumundaki John Stuart Mill (1806-1873) için en yüksek iyi, hazzın varlığı ve acının yokluğudur.¹⁵ Buradan çıkan sonuç şudur; ‘iyi, haz veren şeydir.’ Burada her haz veren şeyi, iyi olarak tanımlayabilmemiz mümkün görünmediği için, herhangi bir haz veren şeyin iyi olup olmadığını sorgulamamız açık görünmektedir. O yüzden “eğer birisi, doğal bir nesne olmayan ‘iyi’yi, herhangi bir doğal nesneyle karıştırırsa, o zaman bunun doğalcı yanılığı (*naturalistic fallacy*) olduğunu söylemek için sebeplerimiz var.”¹⁶ Bu açıdan Jeremy Bentham (1748-1832) ve Mill, ‘iyi’yi, doğalcı bir perspektifle haz ile tanımlayarak doğalcı yanılığa düşmüşlerdir.

Ayer, Moore’un söz konusu açık soru argümanını, etiğe yönelik bilişselci yaklaşımların doğalcı yorumlarını eleştirmek için kullanır. O bu konuda şunları dile getirir;

Biz doğru eylemin, belirli koşullarda en büyük mutluluğa sebebiyet verebilecek, acının üzerinde en büyük hazı tesis edecek ya da tatmin edilmemiş arzular üzerinde en büyük tatmini sağlayacak eylemlerin bütünü olduğu görüşüne katılmıyoruz. Çünkü bazen yanlış eylemde bulunmanın, esasında en büyük mutluluğa, acı çekmenin üzerinde büyük hazzı ya da tatmin edilmemiş arzular üzerinde en büyük tatmine sebebiyet

¹² George E. Moore, *Principia Ethica*, Revised Editon, (Ed. Thomas Baldwin) Cambridge University Press, Cambridge, 1993, s. 59.

¹³ George E. Moore, *Principia Ethica*, s. 61.

¹⁴ Andrew Fisher, *Metaethics-An Introduction*, s. 12.

¹⁵ Bknz. John S. Mill, *Faydacılık*, (Çev. Nazmi Coşkunlar), Meb Yayınları, İstanbul, 1986, s. 10-12.

¹⁶ George E. Moore, *Principia Ethica*, s. 65.

verebileceğini söylemenin kendisiyle çelişmediğini görürüz. Ayrıca bazı keyif verici şeylerin iyi olmadığı ve bazı kötü şeylerin arzu edilir olduğunu söylemek de kendisiyle çelişmez. O zaman 'x iyidir' ifadesinin 'x keyif vericidir' ya da 'x arzu edilir' ifadesine eşit olduğu ileri sürülemez. Böylesi bir itiraz, faydacılığın diğer çeşitlerine de uygulanabilir. Bu nedenle biz, etik yargıların geçerliliğinin insan duygularının doğasının ötesinde, eylemlerin mutluluk verici eğilimleri vasıtasıyla belirlenemeyeceği sonucunu çıkartabiliriz. Çünkü yargılar, mutlak ve özsel bir biçimde değil empirik bir biçimde ele alınmalıdır.¹⁷

Dolayısıyla Ayer, Moore'un açık soru argümanını kullanarak etik yargıların bilişsel bir naturalist görüşünün verilemeyeceğini iddia eder. Ayer, bilişselci teorilerin tüm varsayımlarını reddedebilmesi için bilişselci non-naturalist görüşün de bir eleştirisini sunması gerekmektedir. Bu amaçla Ayer, bilişsel natüralist önermelerin eleştirisini açık soru argümanı ile yaparken, bilişsel non-naturalist önermelerin eleştirisini de doğrulama ölçütünün olgusal talepleri doğrultusunda yapar.

1.2. Etik İfadelerinin Olgusal Olarak Anlamlı Olduğunun Reddi

381

Ayer, açık soru argümanını kullanarak natüralizmi, özelde ise faydacıları eleştirirken, etik önermelerin olgusal bir mahiyette olmadığını savunarak etiğin tüm bilişselci yaklaşımlarını tenkide tabi tutar. Burada dikkat çekici olan nokta; Ayer'in, etikte natüralizmi reddetmek için Moore'un açık soru argümanını kullanırken, Moore'un da içinde bulunduğu ahlaki görüşleri reddetmek için ise doğrulanabilirlik metodunun olgusal ölçütünü kullanıyor olmasıdır. Doğrulanabilirlik ölçütüne göre bir ifadenin anlamlı olabilmesinin, şartı ya analitik ya da empirik olarak analiz edilebilmesidir.¹⁸ Buna göre, ahlaki ifadelerde yer alan etik terimlerin (örneğin iyi, kötü, doğru, yanlış gibi) analitik bakımdan analiz edilemeyeceği açık soru argümanı ile kanıtlanmış oldu. Eğer etik ifadelerin olgusal olarak analiz edilemeyeceği kanıtlanabilirse, bu aynı zamanda etik önermelerin anlamsız olduğunun da kanıtlanmış olduğu anlamına gelecektir. Çünkü etik önermelerin ne analitik ne de sentetik bakımdan doğrulama ölçütüyle ilişkilendirilememeleri, onların anlamsız olarak nitelendirilmesini ve etiğin tüm bilişselci görüşlerinin reddedilmesini beraberinde getirecektir.

¹⁷ Alfred Jules Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 107.

¹⁸ Ergin Ögcem, *Mantıkçı Pozitivizm ve Din Dili*, Emin Yayınları, Bursa, 2017, s. 82.

Ayer, açık bir biçimde ahlaki ifadelerin olgusal temelini de reddeder. Etik ifadeler ne analitik ne de olgusal bakımdan doğrulanabilir. Bu yüzden ahlaki önermelerin hiçbir bilgi verici işlevi yoktur. "Önermedeki etik sembollerin mevcudiyeti, onun olgusal içeriğine hiçbir şey katmaz. O halde eğer ben birine "Senin parayı çalman yanlış bir eylemdir" dersem, basitçe "sen o parayı çaldın" demekten daha fazlasını söylemiyorum"¹⁹ demiş olurum. Burada yalnızca belirli durumları onaylama, belirli durumları da onaylamama duygusunun açığa vurulması söz konusudur. Örneğin; 'Çocuklara merhametli davranmak iyidir.' cümlesi, doğru ya da yanlış olabilecek herhangi bir bilgi vermez. Burada sadece belirli duygu durumunun açığa vurulması, yani çocuklara karşı merhametli davranmayı onaylama, aksi bir davranışı ise onaylamama durumu söz konusudur.

Hırsızlık yapmanın yanlış olduğunu savunan birisi ile hırsızlık yapmanın doğru olduğunu savunan birisi, herhangi bir iddia ileri sürmedikleri için birbirleriyle çeliştikleri söylenemez. Çünkü ortada herhangi bir olgusal beyan yoktur. "Ayer, bilgi ifadelerine önem verirken sahte kavram olarak etik kavramların konuşmasında ortaya çıkan psikolojik durumlara önem vermez; onun iddiası, ahlaki yargıların 'sadece' ahlaki duyguları, etik sembollerin ise sadece hisleri açığa vurduğudur."²⁰ Bu açıdan Ayer, ahlaki yargıları sadece psikolojik durumumuzla ilişkilendirir. Bazı olgu durumlarına karşı hınç duyar, ondan nefret eder ya da tiksinti duyarız. Böylesi duygu durumlarımız vasıtasıyla söz konusu olguya, ahlaki bakımdan kötü ya da yanlış olma niteliği atfederiz. Aynı şekilde bazı olgu durumlarına karşı sevgi besler, ona istek duyar ve talep ederiz. Bu vasıtayla söz konusu olgu durumunu iyi ya da doğru olarak nitelendiririz. "Bu nedenle onlar felsefe ya da bilim dalına ait olamaz."²¹

Kural koyucu (normatif) etik teorilerin yaptığı şey ise, yukarıda bahsedilen psikolojik duygu durumları vasıtasıyla belirli eylemlere yasak koymak, belirli eylemleri ise teşvik etmektir. Bununla birlikte böylesi kural koyucu ahlak felsefeleri, kendi ilkelerinin meşruiyeti doğrultusunda mantıksal hiçbir analiz sunamazlar. Bu teoriler yalnızca, söz konusu ahlaki öğretinin kurucusu ya da kurucularının öznel hisleri doğrultusunda takipçilerine direktifler verir. Burada özellikle eleştiriye muhatap olan isimlerden birisi de Immanuel Kant (1724-1804)'tır. Kant'a göre;

İsteme için zorlayıcı olduğu ölçüde nesnel bir ilkenin tasarımına emir (aklın emri), bu emrin formülüne de buyruk denir.

¹⁹ Alfred Jules Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 109.

²⁰ Stephan Satris, *Ethical Emotivism*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 1987, s. 22.

²¹ Alfred Jules Ayer, *Language, Truth and Logic*, s. 103.

Bütün buyruklar bir "gerek" le dile getirilirler, bununla da aklın nesnel bir yasaının, öznel yapısı bakımından bu yasa tarafından zorunlu olarak belirlenmeyen bir istemeye bağlantısına (bir zorlamaya) işaret ederler.²²

Kant'ın ahlak metafiziğinde yer alan zorunlu buyruklar, Ayer'in reddettiği düşünce tarzını içerisinde barındırır.²³ Çünkü Kant için "kesin [zorunlu] buyruk zorunluluklu (pratik) bir ilke olarak geçerlidir"²⁴ Bu açıdan aklın nesnel yasalarını temsil eden zorunlu buyruklar, insan davranışlarına evrensel kurallar tesis eder. Ancak Ayer'in emotivist perspektifinden bakıldığında Kant, kendi kişisel duygu ve hislerini nesnel-evrensel bir aklın buyrukları olarak ilan etmiş ve tüm insanları bu yasalardan zorunlu tutmuştur. Halbuki Ayer açısından, insan eylemlerine rehberlik etme iddiasındaki her türlü ahlak teorisi, insanın kişisel psikolojik durumundan kaynaklandığı için reddedilmelidir.

2. Ayer'in Emotist Görüşüne Yapılan İtirazlar

Ayer'in emotivist görüşünün itibar kaybetmesine neden olan birtakım gelişmeler söz konusudur. Ayer'in doğrulama ölçütünün karşılaştığı zorluklar, dolaylı olarak onun emotivist görüşünün de karşılaştığı zorluklardır. Çünkü etik ifadeleri emotivist bir niteliğe indirgeyen şey, doğrulama ölçütünün testinden geçememesidir. Eğer doğrulama ölçütünün geçersizliği gösterilebilirse, onun emotivizminin sağlam temellere dayanmadığı, dolayısıyla reddedilmesi gerektiği de gösterilmiş olur. Bu bağlamda özellikle fizikte yaşanan bilimsel gelişmeler, empirist görüşlerin mutlak olgusal taleplerinin itibar kaybetmesine neden olmuştur. Örneğin kuantum mekaniği, klasik-Newtoncu mekaniğin aksine salt rasyonel izahlarla açıklanamayan süreçleri ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birisi de atom altı maddelerin, anlamsız bir şekilde gözlemcinin mevcudiyetinde parçacık şeklinde, gözlemcinin yokluğunda ise dalga şeklinde hareket etmesiydi. Atom altı yapıların dalga şeklindeki bir hareketi, fiziksel dünyanın Newtoncu manada rasyonel bir izahını sunamıyordu. Fakat deneysel bulgular, atom altı yapıların ikili hareketini açık

²² Immanuel Kant, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (Çev. Ioanna Kuçuradi), Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2002, s. 29.

²³ Kant, koşullu ve zorunlu buyruk ayrımı yapar. Koşullu buyruklar, ulaşılmak istenen başka bir şeye erişmek maksadıyla araç olarak bir şeyi buyuran buyruklardır. Zorunlu buyruklar ise, kendinde amaç olan ve başka hiçbir şeye araç kılınamayan buyruklardır. Ahlaki buyruklar, koşullu değil zorunlu buyruklardır.

²⁴ Immanuel Kant, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, s. 31.

bir şekilde ortaya koymuştur. Bu ise dünyanın ontolojik yapısına dair metafiziksel spekülasyonların zorunluluğunu da beraberinde getirdi.²⁵

Benzer şekilde Thomas Kuhn'un, *The Structure of Scientific Revolutions* adlı çalışması da bilime yönelik eski kanaatlerin değişimine neden olmuştur. Bu çalışma, bilimsel süreçlerdeki metafiziksel muhtevanın zorunluluğuna işaret ediyordu. Özellikle Newton mekaniğinin sunmuş olduğu dünya tasavvuru, aklın ve rasyonel süreçlerin bilimdeki egemenliğini dayatıyordu. Ayer de dâhil olmak üzere bütün pozitivistlere göre; bilimde yer alan hem inceleme hem de temellendirme süreçleri katı bir rasyonalite içermektedir. Bundan dolayı bilim ile metafiziğin kesişmesi imkansızdır. Buradan hareketle Ayer'in amacı, bilimi taklit ederek felsefeyi, metafiziği barındıran etik, estetik ve teolojik dilden arındırmak ve bu sayede bilimin ideal diline erişmektir. Çünkü hem Carnap hem Ayer ve hem de Schlick'e göre; eğer felsefe karışıklık ve belirsizlikleri bertaraf ederek yoluna kesin ve güvenilir bir bilginin teminatı olarak devam etmek istiyorsa metafizikten kurtulmalıdır.

Mantıkçı pozitivistimin sınırlarını çizmiş olduğu bilimsel bilgi; anlamlı, mantıksal olarak tutarlı ve yeterli bir biçimde temellendirilmiş olduğu iddiasındadır. Buna göre deney ve gözlemlerle doğrulanamamış yani olgusal olmayan hiçbir önerme anlamlı değildir. Ancak Kuantumdaki gelişmelerle birlikte Thomas Kuhn'un teorisi, bilime yönelik eski düşünceleri değiştirmiştir. Kuhn, bilimsel süreçlerin mutlak bir rasyonalite içermediğini, içerisinde metafiziksel, tarihsel ve kültürel (dolayısıyla etik) öğeleri de ihtiva ettiğini savunuyor ve bunu da paradigma kavramı etrafında temellendiriyordu. Paradigma, belirli bir bilim topluluğunun paylaştığı, onların araştırma süreçlerine eşlik eden, onların dünya görüşünü ve olgulara bakış açılarını biçimlendiren değerler sistemini ifade eder.²⁶ Kuhn'un, bilimlerin temelini oluşturduğunu iddia ettiği paradigma kavramında metafizik merkezi bir rol oynar. Kuhn'a göre;

Bilimin değişmez bir niteliğinin olmamasına karşın, onda yerellik ve geçicilik yüksek seviyededir. Bu, tarihsel çalışmaların düzenli olarak gözler önüne serdiği yarı-metafiziksel bağılıklardır. [...] Örneğin; Descartes'in bilimsel yazılarının ortaya çıkmasından sonra birçok bilimci, kâinatın mikroskobik parçacıklardan oluştuğunu ve bütün fenomenlerin parçacığın şekli, boyutu, hareketi ve etkileşimi cinsinden açıklanabileceğini varsaydılar. Bu,

²⁵ Ayrıntılı açıklama için bkz. Neal Grossman, "Metaphysical Implications of the Quantum Theory", *Synthese*, c. 35, sy. 1. (Springer, 1977).

²⁶ Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, The University of Chicago Press, Chicago, 1970, s. 176.

bağlılık kümelerinin hem metafiziksel hem de metodolojik olduğunu kanıtlar.²⁷

Dolayısıyla bilim insanlarının sahip olduğu yarı metafiziksel bağlılıklar, onların tespit edecekleri araştırma nesnelere, araştırma sürecinin gidişatını ve bu gidişatı yorumlayıp analiz etme tarzlarını etkiler. Edmund Husserl'in de savunduğu düşünceler, Kuhn'un düşünceleri ile aynı doğrultudadır.

Husserl'e göre, bilimsel teoriler pratik yaşamdan tedrici olarak ortaya çıkar. Tarihte ufku genişleten bir takım kökensel-tesis-edişler (Urstiftungen) gerçekleşmiştir, yani örneğin yeni nesne tipleri, geometrik ideallikler ilk kez oluşturulduğunda bir episodlar dizisi meydana gelmiştir. Tedrici olarak, bu yeni anlayış türleri giderek daha geniş bir kullanım alanı kazanmış; nesilden nesle geçmiş ve sonunda o kadar aşına ve açık hale gelmiştir ki sorgulamaksızın kabul edilmiş, bu nedenle onların tarihsel ve öznel kökenleri unutulmuştur.²⁸

Artık bilim ile metafiziğin mutlak karşıtlığı varsayımı, sorgulanmaya başlanmıştır. Husserl'e göre; nesnel ve ideal olduğundan şüphe duyulmayan geometri ve matematik bile, dönemin kültürel ve tarihsel koşullarında, metafiziksel ön kabullerin biçimlendirmesiyle temel ilkelerini oluşturmuştur. Dolayısıyla doğrulama ölçütünün, metafiziği (ve etiği) tamamen defederek felsefeyi bilime yakınlığa çabası, bilimin de metafiziksel ön kabullere dayandığı düşüncesiyle birlikte inanılabilirliğini yitirmiştir. Bilimin de metafizikle iç içe olduğu varsayımından hareketle, artık Mantıkçı Pozitivizm içerisinde de felsefenin metafiziği ve dolayısıyla ahlaki dili tamamen defetme girişimleri faydasız görülür.

Popper metafizikle bilim arasında keskin bir geçişin varlığını kabul etmez; dün metafizik olan bir düşünce (atomculuk gibi), yarın sınanabilir bilimsel bir kurama dönüşebilir. Bu nedenle sınırlandırma ölçütünün çok fazla keskin olmaması gerekir. Bilimle bilim-olmayan arasındaki ayrım anlaşılmasın olsa da Popper fizik kuramlarıyla psikanaliz veya Marksizm gibi metafizik kuramlar arasında bir ayrım yapmanın keskin olmaktan da öte bir şey olduğunu savunur. Bu Popper'in en başlıca savlarından birisini oluşturmaktadır.²⁹

²⁷ A.g.e., s. 176.

²⁸ Dan Zâhavi, *Husserl'in Fenomenolojisi*, (Çev. Seçim Bayazit), Say Yayınları, İstanbul, 2018, s. 215.

²⁹ Eldeniz Rajabov, "Karl Popper'in Eleştirel Akılcılığı ve Din Felsefesine Yansımaları", (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2008), s. 95.

Mantıkçı pozitivistin getirmiş olduğu ölçütlerin bilimde de karşılanamayacağı düşüncesi, doğrulama metodunun gerilemesine neden olmuştur. Katı rasyonalite içerdiği varsayılan bilimin bile metafiziksel muhteva barındırması, Ayer'in, sırf metafiziksel tazammunları nedeniyle etiği anlamsız olarak nitelendirmesini haksız çıkartır.

Ayer'in etiğe dair görüşüne yöneltilebilecek birkaç itirazdan daha söz etmek mümkündür. Doğrulama metodunun ortaya koyduğu ölçütleri kendisinin de karşılayamayacağı ve bilimde kullanılan birçok hipotez ve kavramın empirik ve olgusal bir biçimde sınanamayacağı yönündeki eleştiri bu bağlamda dile getirilebilecek bir itirazdır. Örneğin Ayer'in *Dil, Doğruluk ve Mantık*'ta ileri sürdüğü temel önermesi şudur; 'Doğrulanabilirlik, önermelerin anlamlılığını ve doğruluğunu tespit edebilecek tek ölçüttür.' Doğrulanabilirliğin getirdiği ölçütler uyarınca, bir önermenin anlamlılığını ve doğruluğunu yalnızca empirik veriler test edebilir. Empirik veriler ise yalnızca olgusal önermeleri denetleyebilir. Ancak Ayer'in temel önermesi, olgusal bir önerme olmadığı için onu empirik verilerle doğrulayabilmek pek de olanaklı değildir. Dolayısıyla bizatihi doğrulanabilirliğin, nihai ve tek ölçüt olduğunu savunmak anlamsız bir iddia gibi gözükmemektedir. Ancak bu eleştiriye, doğrulanabilirliğin temel ilkeler ve kurallar koyan üst bir ölçüt olduğu iddiasıyla karşı çıkılabilir. Bu karşı çıkma teşebbüsü makul görülse dahi onu, kendi koyduğu ölçütlerle test edemeyiz. Zira doğrulanabilirliği kendi koyduğu ölçütlere göre sınamaya kalkmak, farklı ontolojik zeminlerde yer alan yapıların hiyerarşik niteliklerini ihmal etmek anlamına gelir ve birçok paradoksa sebebiyet verir.³⁰

Ayer'e yöneltilebilecek diğer bir eleştiri de yine bilimsel gelişmeler neticesinde vuku bulmuştur. Çağdaş fizik, kimya ve biyolojide yer alan bilimsel teoriler, doğrulanabilirlik ölçütünün testinden geçebilecek nitelikte değildir. Örneğin fizikteki sicim teorisi, sıfır hacimli parçacıkları araştırma konusu ettiğinden dolayı, doğrulanabilirliğin ölçütleri uyarınca olgusal bakımdan bu teorinin test edilmesi mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla bu teorinin geliştirilmesinde metafiziksel spekülasyonlar merkezi rol oynar. Aynı şekilde biyolojideki evrim teorisi de doğrulanabilirlik ölçütünün testinden geçebilecek bir yapıya sahip değildir. Canlı organizmaların milyonlarca hatta milyarlarca yıllık evrimleşme macerasını araştırma konusu edinen evrim kuramı, olgusal birtakım varsayımlardan hareket eder gibi görünse de, kronolojik bakımdan insan deneyimini aşan yapısı, empirik olarak teste tabi tutulabilmesini imkânsız kılar. Bu bakımdan etik önermelerin belirli nedenlerle saf dışı edildiği bir teoride, birçok bilimsel teorinin de aynı nedenlerle saf dışı edilmesi

³⁰ Bertnard Russell'ın kataloglar paradoksu böylesi bir çıkmaza işaret eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. F. David Peat, *From Certainty To Uncertainty*, Joseph Henry Press, Washington, 2002, s. 33-34.

gerekecektir. Doğrulama metodunun ölçütlerinin, ideal dil ve gramere sahip olduğu varsayılan bilimde de doğrulanamayacağı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, bilimin dahi karşılayamadığı böylesi bir ölçütü neden etik, estetik ve teolojik dilin karşılamak zorunda olduğu itirazları yapılmıştır.

Fakat yukarıdaki açıklanan eleştirilerin yanı sıra emotivizme, etik dilin doğrulama ilkesinin ölçütlerine uymasının zorunlu olmadığı iddiasıyla da karşı çıkılabilir. Burada karşımıza, Wittgenstein'in dil oyunları teorisi çıkar. Wittgenstein'in yaklaşımına göre "bir sözcüğün anlamı, onun dildeki kullanımınıdır."³¹ Her bir dil oyunu, kendi terimlerinin uygun kullanım koşullarını ve pratiklerini tesis eder. Buna göre, herhangi bir dil oyununun sahip olduğu terim, kendi dil oyunu kapsamı içerisinde bir anlama ve işleve sahiptir. Söz konusu terimlerin başka bir dil oyununda, bilişsel bir anlama ve işleve sahip olması beklenmemelidir.³² Böylesi bir işlevselci yaklaşıma göre; her bir dil oyununda olduğu gibi ahlaki dil oyunu da doğruluk kriterini kendi içerisinden temin eder. Ahlaki söylemlerdeki herhangi bir tümceye, bilim ya da tarih dil oyununun doğruluk kriteri uyarınca olgulara ve nesnelere tekabül etmesi gerektiği şeklinde bir hüküm veremeyiz. Çünkü ahlaki dil oyunu, diğer dil oyunları gibi başka dil oyunuyla doğruluğu test edilemeyen, doğruluğunu kendi yapısı içindeki kullanımından elde eden kapalı bir oyundur.³³ Bundan dolayı, ahlaki dil oyununun kendi kullanım ölçütleri uyarınca; iyi, kötü, doğru ve yanlış gibi terimlerin ahlaki ifadelerde işlevsel roller üstlendikleri açıktır. Wittgensteinci perspektiften bu işlevsellik, etik terimlerin epistemolojik olarak bilişselliğine işaret eder. Dolayısıyla aynı dil oyunu içerisinde yer almayan kavramların, evrensel bir ölçüt vasıtasıyla epistemolojik değerlendirmesini sunamayız. Bu bağlamda iyi, kötü, doğru ve yanlış gibi etik terimlerin, anlamsız olduğunu vaaz eden nesnel bir doğrulama ölçütü kabul edilemez. Çünkü böylesi terimler, Ayer'in iddiasının aksine, ahlaki dil oyunu içerisinde işlevsel bir rol üstlendikleri için epistemolojik açıdan bilişseldirler.

Burada Moore'un açık soru argümanına yapılan eleştirilerden de söz etmekte yarar vardır. Nitekim Ayer bu argümanı, etiğe yönelik doğalcı yaklaşımları reddetmek için kullanır. Fakat Moore açık soru argümanını, yalnızca etiğin doğal özelliklere indirgenemez olduğunu göstermek için kullanırken Ayer ise etiği tamamen anlamlı dilden tasfiye etmek için kullanır. Bu anlamda Moore'un etik değeri yüceltmek için kullandığı argüman, Ayer tarafından, etiğin ontolojik mevcudiyetini tezip eder hale getirilmiştir. Fakat

³¹ Ludwig Wittgenstein, *Felsefi Soruşturmalar*, (Çev. Deniz Kanıt), Totem Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 35.

³² Ergin Ögçem, "Dil Oyunları Teorisi Perspektifinde Kur'an-ı Kerim'e Yaklaşma Denemesi", *Eskişeni*, sy. 40 (Ankara 2020), s. 113.

³³ Ludwig Wittgenstein, *Lectures & Conversations on Aesthetics, Psychology and Religious Belief*, (Çev. Cyril Barrett), University of California Press, California, 1967, s. 36-37.

Moore'un argümanının da açmazları mevcuttur. Örneğin Moore'un argümanı, ahlak felsefesinde yer alan doğalcı yaklaşımları tasfiye edebilmek adına analitik önermelerin doğrulanabilme ölçütünü oldukça sıkı tutar. Buna göre onun analitik olarak, 'Bekar, evli olmayandır.' şeklinde sunduğu önerme biçiminin aynıyla doğalcı etik ifadelerinde de gerçekleşmesini talep eder. Oysaki böylesi kavramsal özdeşlik talebini, bilimsel ifadeler de zaman zaman karşılayamaz. Örneğin 'su, H₂O'dur' şeklindeki bir önerme de, Moore'un kavramsal özdeşlik taleplerini karşılayamaz. Fakat "H₂O' düşüncesine sahip olmaksızın, bazı insanların akıllarına su gelebilir. Bir anlamda bir iddia sunulmuşsa, bazıları analizi reddedebilir de. Yine de H₂O ile su gerçekten aynı şeydir."³⁴ Dolayısıyla bilimsel savlarda da özne ve yüklem daima, Moore'un talep ettiği kapalı olma niteliğini sağlayamaz. Fakat bu, söz konusu savların yanlış olduğunu göstermez. "Bu problem OQA [Açık Soru Argümanı] için, içerilen terimlerin anlamı açısından doğru olmayan doğru tanımlamaların var olduğu gözleminden hareketle söz konusudur."³⁵

Diğer bir eleştiri de Ayer'in emotivizmini de içine alacak şekilde tüm gayri-bilişselci ahlak teorilerine yöneliktir. Peter T. Geach, herhangi bir iddia dile getirmeyen fakat varsayımsal durumlara işaret eden, bileşik önerme formundaki etik ifadelerle dikkat çeker.³⁶ Fakat Ayer, basit önerme formundaki ahlaki yargıları, basitçe kişisel duygu ve durumların onay ya da onaylamama şeklinde açığa vurulması şeklinde yorumlamıştır. Frege-Geach problemi olarak zikredilen bu eleştiriye göre, gayri-bilişselci teoriler basit önerme formundaki ahlaki ifadelerin gayri-bilişsel bir izahını sunabilirken karmaşık ve varsayımsal önerme türündeki ahlaki ifadelerin gayri-bilişsel bir izahını sunamaz. "Kısacası Ayer'in, 'para çalmak yanlıştır' şeklindeki çözümlemesini nasıl, onun bir parçasını teşkil edeceği daha büyük, daha karmaşık ve anlamlı bir çözümlemeye dönüştüreceği açık değildir."³⁷ Örneğin; 'Eğer Ahmet cinayet işlemişse, öbür dünyada cezalandırılacaktır.' şeklindeki karmaşık ve hipotetik bir etik önerme, Ayer'in yalnızca 'Cinayet kötüdür' şeklindeki basit önermeleri incelediği bir tarzla incelenemez. Frege-Geach problemiyle birlikte gayri-bilişselci teoriler, böylesi karmaşık etik önermeleri analiz edebilecek nitelikte daha kapsamlı yöntemler geliştirmeye çalışmışlardır. Fakat Ayer'in, basit etik önermelerin esasında, tasvip ve redde dayanan kişisel duygu durumların açığa vurulması olduğu iddiası, karmaşık etik önermeler söz konusu olduğunda tatmin edicilikten uzaktır.

³⁴ Russ Shafer-Landau, *Moral Realism: A Defence*, Clarendon Press, Oxford, 2003, s. 57.

³⁵ Andrew Fisher, *Metaethics: An Introduction*, Acumen Publishing, Durham, 2011, s.18.

³⁶ Peter T. Geach, "Assertion", *The Philosophical Review*, c. 74, sy. 4 (Durham 1965), s. 450-451.

³⁷ Mark Schroder, *Noncognitivism in Ethics*, s. 43.

Sonuç;

Ayer, etik ifadelerin doğrulama ilkesinin ölçütlerini ihlal ettiği kanaatindedir. Çünkü etik ifadeler, insanlardaki temelsiz olan, bu yüzden bilişsel olmayan bir takım hissi durumların dışavurumudur. Bunların temelsiz olmasının nedeni, ne analitik ne de sentetik biçimde bizim onları doğrulayabilme imkânımızın olmamasıdır. Dolayısıyla etik önermelerde, etik terimleri ihtiva eden iyi, kötü, doğru, yanlış terimleri ile gereklilik ifadeleri (-meli -malı), hiçbir bilgi değeri taşımayan anlamsız yüklemelerdir. Buna göre; 'Cinayet kötüdür.' büyük öncülünden hareketle, 'X'in işlediği cinayet kötüdür.' yargısı hiçbir anlam ifade etmemektedir. Zira 'cinayet kötüdür.' öncülü, bilişsel olmayan kişisel duygu durumlarını barındırır. 'X'in işlediği cinayet kötüdür.' önermesi de bilgi değeri bakımından 'X cinayet işlemiştir.' ifadesinden daha fazlasını barındıramaz. Çünkü kötü ifadesi, yalnızca herhangi bir bilinç dışı duygunun dışavurumudur.

Fakat yukarıdaki yaklaşım eleştiriye açık görünmektedir. Çünkü gerek kutsal kitapların gerek evrensel ahlak yasalarının gerekse geleneksel sağduyu ahlaki kavrayışların, 'Cinayet kötüdür', 'hırsızlık yapmak kötüdür', 'yalan söylemek kötüdür' gibi ahlaki yargılar üzerinde ittifak ettiği düşünüldüğünde, bu yargıların rasyonel bir temele sahip olması gerektiği düşünülebilir. Ahlaki sistemler, siyasi sistemler gibi müşterek bir yaşam için gerekli olan asgari şartları, ilkeler temelinde yasaklar ve kurallar olarak insanlığın bilincine sunar. Hukuki sistemler, söz konusu yasak ve kuralları maddi yaptırımlar aracılığıyla denetlerken ahlaki sistemler ise insanlığın vicdanına seslenir. Bu manada eğer etiğe yönelik Ayer'in yaklaşımını benimsediğimiz varsayılırsa, siyasete, hukuka ya da ideolojilere de aynı perspektifle yaklaşmamız gerekecek. Zira bu yaklaşım tarzıyla, her türlü sosyalist ya da kapitalist ekonomik ve hukuk sistemlerinin argümanları, bilişsel olmayan bireysel hislerinin dışavurumu şeklinde nitelendirilmek durumundadır. Burada yalnızca ahlaki, dini ve estetik yargıları anlamsız ve epistemik bakımdan işlevsiz görmek, keyfi bir yaklaşım gibi görünmektedir. Böylesi bir tavırla bilgilendirici işleve sahip önermeleri, yalnızca bilimsel dilin önermelerine indirirsek, insani gerçekliği dar bir sahaya sıkıştırmış oluruz. Bu manada ahlaki ifadelerin, insanlığın bir arada yaşamasını en adil ve insani şartlarda mümkün kılacak ilke ve yasaklar olduğunu hesaba kattığımızda, onların bilgilendirici birtakım işlevlere sahip olması gerektiği kendiliğinden aşikâr hale gelecektir.

Ayer'in doğrulama ilkesinin epistemolojik varsayımı, yalnızca deneyimsel ve mantıksal bir metodun geçerli olduğu üzerinedir. Bu manada kötü, iyi, doğru, yanlış gibi etik terimler rasyonel değil, bilinç dışı hissi duygulardır. Fakat evrensel ahlaki ilkelerin ya da bireysel sağduyunun kötü ya da yanlış olduğunu iddia ettiği eylem türlerinin (hırsızlık yapmak ve cinayet

işlemek gibi) büyük bir kısmının, seküler ve rasyonel bir temele dayandığı iddia edilen hukuk kuralları tarafından da yasaklanması, ahlakın köken itibariyle rasyonel zeminden tamamen ilişkisiz olmadığına göstergesidir. Dolayısıyla birisi 'falanca kötüdür' ya da 'falanca iyidir' dediğinde, gözden kaçırılmaması gereken nokta, her ne kadar bu söylem hissi duyguların dışavurumu da olsa, onun rasyonel ve bilişsel bir temelle irtibatının olduğudur. Çünkü böylesi ahlaki yargılar, yalnızca bilişsel olmayan duygu durumlarının dışı vurumu olsaydı, insanlığın büyük bir bölümünün, temel ahlaki ilkeler üzerinde ittifak etmesi mümkün olmayacaktı. Bundan dolayı ahlaka, insanlığın birlikte yaşama iradesini mümkün kılmak ve gelecek nesillere aktarmak amacıyla asırlar boyunca edindiği tecrübelerin birikimi nazarıyla bakmak gerekmektedir. Böylesi bir bakış açısını benimsediğimiz takdirde, ahlaki önermelerin mantıksal temelde bilişsel bir değere sahip olması mümkün görünmektedir. Söz konusu mantıksal temel kökenini, toplumların birlikte yaşama imkânını temin ve tesis ettiği düşüncesinden alır.

KAYNAKÇA

- Altuner, İlyas, "Ayer'in Metafizik Eleştirisi: Felsefenin Çıkmaz Sokağı Olarak Metafizik." *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8, s. 2 (2011): 579-587.
- Ayer, Alfred J., *Language, Truth and Logic*. Londra: Penguin Books, 1971.
- Ayer, Alfred J., "On The Analysis of Moral Judgments." *Philosophical Essays*. London: Palgrave Macmillan (1972): 231-249.
- Ayer, Alfred J., "The Principle of Verifiability", *Mind* 45, s. 178 (1936): 199-203.
- Ayer, Alfred J., "The Criterion of Truth." *Analysis* 3, s. 1/2 (1935): 28-32.
- Fisher, Andrew, *Metaethics-An Introduction*. Durham: Acumen Publishing, 2011.
- Geach, Peter T., "Assertion." *The Philosophical Review* 74, s. 4 (1965): 449-465.
- Grossman, Neal, "Metaphysical Implications of the Quantum Theory", *Synthese* 35, s. 1. (1977): 79-97.
- Kant, Immanuel, *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*. Çeviren İoanna Kuçuradi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2002.
- Kuhn, Thomas S., *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: The University of Chicago Press, 1970.
- Mill, John Stuart, *Faydacılık*. Çeviren Nazmi Coşkunlar. İstanbul: MEB Yayınları, 1986.
- Miller, Alexander, "Emotivism and the Verification Principle." *Proceedings of the Aristotelian Society* 98, s. 98 (1998): 103-124.
- Moore, George E., *Principia Ethica*. Revised Editon, ed. Thomas Baldwin. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- Ögcem, Ergin, "Dil Oyunları Teorisi Perspektifinde Kur'ân-ı Kerîm'e Yaklaşma Denemesi", *Eskiyeni*, s. 40 (Mart 2020): 107-128.
- Ögcem, Ergin, *Mantıkçı Pozitivizm ve Din Dili*, Bursa: Emin Yayınları, 2017.
- Peat, F. David, *From Certainty To Uncertainty*. Washington: Joseph Henry Press, 2002.
- Rajabov, Eldeniz, "Karl Popper'in Eleştirel Akılcılığı ve Din Felsefesine Yansımaları." Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2008.
- Satris, Stephan, *Ethical Emotivism*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 1987.
- Schroder, Mark, *Noncognitivism in Ethics*. London and New York: Routledge, 2010.
- Shafer-Landau, Russ, *Moral Realism: A Defence*. Oxford: Clarendon Press, 2003.

Ayer'in Emotivizm'inde Etik İfadelerin Bilişsel İmkânı
Resul YÜKSEL

Stevenson, Charles L., *Ethics and Language*. New Haven: Yale University Press, 1958.

Stevenson, Charles L., "The Emotive Meaning of Ethical Terms", *Mind* 46, s. 181 (1937): 14-31.

Wittgenstein, Ludwig, *Felsefi Soruşturmalar*. Çeviren Deniz Kanit. İstanbul: Totem Yayıncılık, 2006.

Wittgenstein, Ludwig, *Lectures & Conversation on Aesthetics, Psychology and Religious Belief*. Çeviren Cyril Barrett. California: University of California Press, 1967.

Zahavi, Dan, *Husserl'in Fenomenolojisi*. Çeviren Seçim Bayazıt. İstanbul: Say Yayınları, 2018.